

egészükben, tömegükben mégis siralmas képét mutatják a választadók érdeklődésének. Illetlenség-számba menne jogosan és nem is lenne eredményes, ha a válaszadó 173 író, művész és tudós vallomását egymástól elkülönítve vetnénk bírálat alá, éppen ebben az esetben, amidőn, hogy az ankét rendezőjét idézzük: „a könyvek kiválasztásában, e par excellence szabadnak tetsző szellemi tevékenységben (megmutathatjuk)... az olvasmányélmények egyéni motívumai mögött a kulturközösség kollektív kényszerét.“ Nos, a vallomásokat tartalmazó kötet végén feltüntetett olvasmánystatisztika tükrében furcsa alakzatban bontakozik ki ez a kulturközösség. A megemlézések és hivatkozások számaiból megtudhatjuk, hogy a Biblia ugyanannyi író eszményeinek kialakulására volt végzetes hatással, mint Jókai összegyűjtött, vagy részleges munkái. Sigmund Freud kevesebb pontozást ér el, mint Szabó Dezső, (ugyanannyit, mint Kosztolányi) és Marxnak az irányító hatása latbavetve egyenértékű Tamási Aronéval. Kant, Cervantes, Bergson, Byron, Lao-tse, Renan, folytassam-e tovább, népszerűség és hatásgyakorló képesség dolgában mélyen Márai alá süllyed, Cervantesra ugyanannyian hivatkoznak, mint Herczeg Ferencre, Gerhardt Hauptmannra ugyanannyian, mint Benedek Elekre. Móra Ferenc jóval népszerűbb az írói körökben (is) mint Kempis Tamás, Sophokles, Széchenyi vagy D. H. Lawrence. Molnár Ferenc Pascal, Széchenyi, Sophokles társaságában huzódik meg Nyirő József mögött, Kassák Engels, Darwin, Joyce, Ortega y Gasset, stb. előtt jó néhány fejhosszal vezet. Tormay Cecilre ugyanannyian hivatkoznak íróink, művészeink és tudósaink közül, mint Paul Valéryre, Villonra, Voltairere, Wagnerra, Rabelaisra, Rousseaura, Hegelre és Darwinra, Tovább is folytatnám e seregszemlét, ha nem lenne szégyelnivaló. Önkénytelenül is elementáris erőt nyer a nyugtalanság, idegesen keressük a pontozott hatásgyakorló nagy szellemek között Pósa bácsi, Courts-Mahler vagy Dekobra nevét. Hogy Gorkij Kós Károly, Chesterton pedig Tóth Árpád mögé kerül, azon már egyáltalán nem csodálkozunk. Hogy Kirkegaardot megelőzi Szekfű Gyula, Szabó Lőrinc pedig Stefan Georget, istenem, eféle figurák írói körökben a jelek szerint lehetségesek. A jelenlegi és a tizennyolc év előtti ankét eredményeit összehasonlítva is kitünő tanulságra nyílik alkalom. Goethe például az utolsó tizennyolc év alatt nyolc pont értéket veszített varázsából, aránylagosan ennek ötszörösét, mivel az elmúlt ankét 87 vallomástevője helyett ez esetben 173 nyilatkozott. Marx jelentős haladást ért el írói körökben, előzőleg még nem szerepelt a tiz legtöbbet forgatott szerző között, ezuttal sikerült neki magát 14 pontig felverekednie. Arany ázsiója emelkedett, Jókaié viszont esett. Móricz megduplázódott, Babits megháromszorozódott, Ady az élre került, Hegel öt ízben, nyilvánvalóan minden lében kanál írástudók részéről megemléttetik, viszont Petőfi öt pontot veszít. Boldog kor, melynek írói tisztálkodó gavallérok módjára ily rapszódikusán váltogathatják üdvösségük veszélyeztetése nélkül kedvenceiket és mestereiket. Bizony, ezen, illúziók rombolására oly alkalmas kötet, ha nem is bölcs és mély, de mindenesetre értékesen gyakorlati és kiábrándító tanulságot rejteget magában a szorgos buvár előtt, mégpedig: az író, ha könyvet vesz kezébe, itéletében és izlésében nem sokkal különb, mint egy átlagos, felületes olvasó. (*Remenyik Zsigmond*).

BŰCSŰ A „TANU“-TÓL. Folyóiratok általában ritkán múlnak ki természetes halállal; többnyire nem pontosan fogalmazott szándék hozta létre őket, a munkatársak nagyrésze alkalmi, a cikkek némelyike szintén és ebben a vázlatosan körülhatárolt alakulatban könnyen

megbillen az egyensúly, divergáló elképzelések hasítják ketté vagy anyagi okok fojtják meg a lapot. Németh László *Tanu*-ja ment volt ezektől a nehézségektől, nemcsak azért, mert önmagával kellett volna meghasonlania, ha a szerkesztők között tört volna ki ellentét — hiszen egymaga írta a lapot, — de azért is, mert előre megtervelt „program“-mal indult s ezt a maga módján meg is valósította.

Magyarországon kevés a komoly értelemben vett társadalom-politikus és így adódik, hogy más érdeklődésű emberek is társadalmi reformerekké lesznek, mert nem tudják tétlenül nézni a magyar élet kísérteties mozdulatlanságát, melyben generációk halnak és újra kikelnek, de a problémák megmaradnak (emlékezzünk csak *Laczkovics János* röpiratára *Martinovics* idejéből — *Ady* idézi, — *Ady* Endrére s a mai magyar ifjúságra: nem ugyanazok a kérdések aggasztják-e őket?). Így Németh is, a par excellence irodalmár lélek, menteni akar a közéletben, új magyar fiatalságot nevelni, acélozni. Maga írja a *Tanu* búcsú-számában, hogy áldozat ez, de kénytelen volt vele, mert „a rossz szellemi közérzet és a velejáró elsősegély nyújtó aggodalom“ ide szorította, mint lelkiismeretes embert. Akkor még ifjúi hev fűtötte, amikor a *Tanút* indította — írja, — s valami, már akkor is kiütököző egyéni alkat, amely nem engedte, hogy megférjen másokkal egy akolban és engedjen valamit a maga kemény elhatározottságából.

A *Tanu* ketős céllal indult; illetve az egyik csak eszköz volt a másik eléréséhez. A „helyzet-érzését veszített magyar szellemet“ akarta a kor égtájaihoz igazítani s önmagát állította oda külső hatásoknak, önmagán engedte át az európai szellemi és politikai valóság jelenségeit, hogy ebből termékeny megismeréseket csiholjon a magyar helyzet számára. És támadást indított, elkeseredett ütésekkel a vitális gócek ellen, a mohával belepett magyar közömbösséget akarta titkon, mélyről becsempezzett vegyszerekkel arra bírni, hogy az állásfoglalás-váladékot izzadjon ki magából. Önmagát mutata fel s mély életérzésekből akarta társadalompolitikai következtetésekre bírni a lomhán gondolkodó és reagáló magyar ifjúságot.

A kísérlet, sajnos, megbukott. A magyar fiatalok, akik eleinte Németh László szavaira úgy rezonáltak, hogy joggal várhatott tőlük megújulást és nagystilú reformokat, elsiklott, vállalkozásaik elvetéltek és Németh, aki pesszimizmusát dacos akarással igyekezett legyőzni, szomorúan mondja, hogy ott tart, ahol a *Tanu* előtt. „A magyar közösség szempontjából mindegy, hogy mit miért irok; beszéd éppoly kevésbé segít rajta, mint hallgatás; a történelem elrugja erre vagy arra, mint valami labdát, de szellemmel meghatni, belső törvények szerint irányítani nem tudom.“ Reformtervét politikai fogássá tették, melynek segítségével néhány készen és résen álló fiatal becsúszhatott az öregurak közé. Szavait ezer részletre boncolták, de nem érezték ki a nagy üzenetet: új erkölcsöt kíván itt valaki, aki tiszta kézzel és szép szándékkal, ha ugyan nagy adag naivitással is fordult a közélet kérdései felé.

A magyar fiatalság lényege megmutatkozott: egyrésze lézengő ritter, mint Németh László mondja, aki százpengős állás reményében tud szemponttalan és alkalmazkodó lenni, — a másik része pedig, azok, akik talán okulhattak volna Németh szavaiból, tőle magától kapják meg a bírálatot: „maguk mást se tesznek, csak felismernek, anélkül, hogy önmagukon változtatnának. Nem érzik, milyen erkölcstelen egy gondolat, amely csak a fejben virágzik“, — írja új szindarabjában. Igen ám, de lehet-e egy fiatalságtól, en masse, követelni, hogy egész élete áldozat legyen az új, etikus élet oltárán? A mai élet-berendezés korrumpál s aki

nem is óhajt egyebet, mint viszonylag nyugodt megélhetést, kis kultur-élményekkel borsozva-paprikázva, el kell hogy adja lelkét. A fiatalság hibás-e abban, hogy nyolcvan pengős állásért egész lelkét kíván a magyar közélet s hogy egyetlen szó, melyet vigyázatlanul ejtenek ki, életet változtat és egzisztenciát rombol? A pusztá vegetálás lehetősége azt követeli az emberektől, hogy erkölcsük, igaz énjük, hitük, mind-mind bujjon el úgy, hogy álmukban se legyenek kibeszélhető titkaik. Egyének megszökhetnek ebből a szorító karámból, a fiatalság, mint ilyen, nem.

Németh László minderre bizonytalansággal felel, hogy persze a következően haladó ismét azzal jön: megmondta mindezt előre. Téved. Mi nem tapsikolunk gyermekmódra, hogy úgye tudtuk, ránk kellett volna hallgatni. Az ilyen Németh-féle egyéni keresés nagy intellektuális élmény, melyet bizonyára mindnyájan átéltünk vele és Tanujával együtt. De amire ő is rájött, azt mi, bizony, láttuk: a mai élet a végletekig kettészakadt és ma a helyzet nem enged ennél elsődlegesebb kérdést: Igen-e, vagy sem. Állást kell foglalni, ha kautélaink is lennének. Az erkölcs diktálta ezt: ebben a mai harcban el kell jegyeznünk magunkat egyik oldallal. Szavunknak és különvéleményünknek keret kell. A tisztítás bévül történhet és a belső csoportosításnak mi sem áll útjában; vannak kategóriák, kellene az elméletet injekciózó vagy ujat terelő, továbbvivő emberek, de aki a közéletben él, az csak a kétfajta ruha egyikét hordhatja ma. Ezt tudjuk mi — az egyik oldalon — s a másikon Németh tud ujat hozni az elméletbe, tud keresni, tud felismerni. A kölcsönhatás meglehetne, ha a játék szabályait ő is kötelezőnek érezné és vallaná.

Nem örülünk annak, hogy a Tanuban kezdett, erkölcsöt beoltó szándék nem valósulhatott meg s nem elégtétel nekünk, ha a körülmények bennünket igazoltak, mert ez a jelenség csak újabb bizonyítéka annak, ami bennünket is aggaszt, ami bennünket is cselekedetre hajt, hogy az életnek mai formái előlik a lelkét, elpusztítják a testet. Nem igyekszünk csábító szirén-hívással magunkhoz csalogatni Némethet, már csak azért sem, mert Kurátor Zsófi az ilyen hónalj alá nyúlásra úgyis csak dacos magabazárkózással válaszolna. Eltesszük a Tanu számait, kicsit szomorúan, mert legtöbb cikke élményt jelentett nekünk s ez most megszűnik. Azt hiszem, beszélhetek a magyar fiatalság egy rétege nevében, ha azt írom, hogy mindig figyeltünk rá, hol tanított bennünket, hol ellenvéleményt váltott ki belőlünk, de mindig hatott ránk, állásfoglalásra kényszerített és megbecsülést követelt, ahogy megbecsülést követel az az elhatározottság, amellyel Németh beszünteti a Tanut. A bizonyos fokig néha felelőtlen apercu-írásmód félretételével oda kell hagynia a szubjektív élménynek ezt az intellektuális napló-szerűen adott követelését. Németh László visszavonul spóra-életébe, ahonnan életét és élményeit csak közvetve szűrheti majd kerekseget, egységet követelő alkotásba. Akárhogy is lesz, bennünket bensőleg érdekel Németh sorsa, annak számunkra is közvetíthető változásai. Nem fura helyzet: akik számára Némethnek csak elítélő szavai voltak, meg tudják becsülni az embert és hajlandók tanulni megállapításaiból, — hiszen soha sem vitták, hogy ha vannak ürességek ismeret- és életkép-vázlatukban, azt ki akarják tölteni s nem elégednek meg általánosságokkal. Nem gondolt-e arra Németh László, hogy ha „a faragatlan proli-gyermekekben van áhitat, hűség, szellemi tisztaság“, akkor tul rajtuk ott, amely ezeket a proli-gyermekeket egyesíti, meg lehet az az erkölcsi alap, az a szenvedélyes, becsületos, vállaló javítani-akarás, amit Németh annyira és szerinte olyan hiába keres? Si le grain ne meurt... a magnak meg

kell hálnia, hogy kalász legyen belőle s Németh nem tudhatja, hogy a Tanuban itt-ott elhullajtott mag hol talál olyan földre, amelyben megragadhat és kikelhet.
(Szabó Imre)

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET TÁRSADALMI HÁTTERE. Nem ismerek ma művészeti ágat, amelyik, elszigeteltebb, árvaabb, kitaszítottabb, magábaszakadtabb volna, mint a szlovenszkói magyar képzőművészet. 1930-ban a *Prágai Magyar Hírlap* foglalkozott vele utoljára, egy meglehetősen szűk ankét keretében, megoldások, eredmények lehetőségének fölvetése nélkül, de mégis a kulturlelkiismeret becsületes, vagy helyesebben köteles hangján. Azóta a szlovenszkói magyar képzőművészet a művész legszűkebb magánügye lett. Elszigetelten vegetál. Saját akaratán kívül emigrált a váddal épült elefántcsont toronyba.

Az a magyar középosztály, amelyiknek első kötelessége volna ezt a hajótörött, jégtáblára szorult művészetet megmenteni, lelkiismeretfurdalás nélkül, a közömbösség legkiméletlenebb formájában fordul el tőle. Tájékozatlansága, de egyben parvenú gögje a Pestről importált giccs, a kiselejtezett salak, az általános magyar művészet elleni merényletek mecenásává teszi. Számos esetet ismerek, mikor ügynökök kihasználták a szlovenszkói magyar középosztály műveletlenségét, ami a kulturcentrumtól való elszakításának következménye. Képgyarmatnak tekintették Szlovenszkrét. Jó, kizsákmányolható anyagnak az ujonnan keletkezett vásárló tipust. Szemet hunytak az áldozat, a szlovenszkói magyar képzőművészet sorsa fölött.

Még budapesti akadémiai növendék koromban szemtanuja voltam egy ilyen gyarmati „művészeti“ árú megrendelésnek, amikor a megrendelő kikötése — a giccses témákon kívül — egész rideg üzleti, reális számítással az volt, hogy a festők minél higabban, vékonyabban fessék a „képeket“, mert a határnál a vám súly után fizetendő. A szlovenszkói magyar középosztály ezt fizeti, „de ez pesti“ jelige alatt. Nem akarja elismerni, hogy evvel nem segíti a pesti magyar képzőművészetet és árt, erkölcsi és anyagi támogatásának teljes megvonásával a szlovenszkói magyar képzőművészetnek. Képzőművészetünk kifejlődési lehetőségeit meggátolja, provincializmusba szorítja az anyagi bojkottal. A meg nem értés, az erkölcsi támogatás, a mellé állás hiánya pedig a Szinyei-Merse tragédiák egész sorozatát hozhatja magával.

Az egyetlen vigasztaló reménysugár, amely itt él és élte művészt, a föltörekvő, kulturéhes szegény magyarok művészetet érteni-birni akaró érdeklődése. De osztályhelyzetük sem a megértés, sem a művészet éltetés lehetőségét nem adja meg nekik. Ennek a jószándékú, már evvel is pozitív közeledésnek, kétség kívül köze van ahhoz, hogy ma a képzőművészet mindinkább egy határozottabb szociális izzel telik meg. Nem akarom azt állítani, — téves is volna —, hogy a szociális tartalom új keletű dolog a képzőművészetben, de a modern képzőművészetben egyre határozottabban kezd dominálni, ez elvitathatatlan.

A szlovenszkói magyar képzőművészetben ez a szociális telítettség már félreérthetetlenül kimutatható. Lehet, hogy a saját érdekeit föl nem ismerő magyar középosztályt bizonyos fokig ez a domináló szociális tartalom is elriasztotta, elszigetelte, vagy legalább is közömbösségének, menekülésének gyáva igazolását adta.

Nem akarok itt és most ennek a szociális tartalomnak a létjogosultságáról bővebben polemizálni, de nem tudok úgy elsiklani fölötte, hogy meg ne kérdezzem: vajjon a művészetnek kötelessége elzárkózni